

προπαρασκευῆς, τῆς ἐπαναλήψεως καὶ ἐπισηροῦσως τῆς προσοχῆς αὐτοῦ εἰς τὴν γινομένην αὐτῷ διδασκαλίαν.

Τὰ διδακτικὰ βιβλία καὶ οἰχάρται βέβαια δὲν ἐμπεριέχουν ὅλον τὸ σύστημα τῶν βοηθητικῶν μέσων τῆς Γεωγραφικῆς διδασκαλίας· τὰ προσφύεσθαι βοηθητικὰ μέσα μετὰ ταῦτα — τὰ ὅποια ἀνεφερα εἰς τὸν ἀνύκοντα τόπον ἐν τῷ προεκτεθέντε σχεδίῳ τῶν διδακτικῶν βιβλίων — εἶναι τὰ ἐφεξῆς:

1. Η') Ὑδρογείος τεχνητὴ σφαῖρα, διὰ τῆς ἐποίας μόνης παριστάνεται σαφῶς ὅλον τὸ αἰσθητὸν σχῆμα τῆς Γῆς, καὶ ἡ συνέχεια τῶν διακεκριμένων μερῶν τῆς ἐπιφανείας, ἐπίσης καὶ τῆς θαλάσσης καὶ τῆς ξηρᾶς· ὡσεὶ ἡ τοιαύτη σαφὴς παράστασις εἶναι δυσκολωτάτον νὰ γίνῃ διὰ τῶν ἐπιπέδων ἡμισφαιρίων. Αὕτη λοιπὸν, ὅταν γενικῶς ἡ Γῆ θεωρῆται ὡς σῶμα, εἶναι ἀφευκτος εἰς τὴν ἐρμηνείαν αὐτῆς, ἐπίσης καὶ διὰ τοὺς μαθητὰς καὶ διὰ τὸν διδάσκαλον: ἐπειδὴ ὅταν εἶναι πρὸ ὀφθαλμῶν, οἱ μὲν μαθηταὶ ἐννοοῦσιν ὀρθῶς τὴν ἐρμηνείαν, ὁ δὲ διδάσκαλος ἐλευθερόνεται ἀπὸ τοῦ περιττοῦ κόπου. Μία μικρὰ σφαῖρα εἶναι ἱκανὴ διὰ τὴν πρώτην καὶ δευτέραν περίοδον· μία μεγαλύτερα, μὲ πλήρεις μαθηματικὰς προπαρασκευαίς εἶναι ἀναγκαία διὰ τὴν τρίτην. **Ὅτι**

δὲ εἰς αὐτάς, καθὼς καὶ εἰς τοὺς πίνακας, πρέπει νὰ σημειωθῶσιν αἱ νεώταται ἀνακαλύψεις, παρατηρήσεις καὶ εἰδήσεις, εἶναι πρόδηλον.

2). Ἐπειδὴ τὰ προϊόντα καὶ τῶν τριῶν Γενῶν τῆς Φύσεως δὲν πρέπει, ἀλλ' αὐτε εἶναι δυνατόν νὰ ἀπεικονισθῶσιν ὅλα εἰς τοὺς Πίνακας, διὰ τοῦτο εἶναι ἀναγκαῖον τὸ ἀθροῖσμα τῶν καλῶν καὶ ἀκριβῶν εἰκόνων αὐτῶν, δια τῶν ὁποίων δύναται νὰ μάθῃ τις τὴν ἀληθῆ μορφήν, καὶ τὴν ἐξωτερικὴν ποιότητα αὐτῶν. Τὸ δὲ διδακτικὸν βιβλίον, ἐπειδὴ δὲν δύναται νὰ ἐξαιρεθῆ ἡ γνῶσις τῶν τοιούτων εἰκόνων ἀπὸ μίαν μεθοδικὴν διδασκαλίαν, πρέπει νὰ παραπέμπῃ τὸν ἀναγνώστην εἰς αὐτάς.

3). Διὰ νὰ μάθῃ νὰ γνωρίζῃ τις τὰ εἶδη τῶν χωμάτων, ἐκτῶν ὁποίων σύγκειται ἡ ξηρὰ, ἐπὶ τῆς ὁποίας, καὶ ἐκ τῆς ὁποίας ζῶμεν, πρέπει νὰ ἦναι πρόχειρος μία μικρὰ ἀποθήκη τῶν Ὀρυκτῶν, ἐκτὸς τῶν πολυτίμων καὶ σπανιωτέρων λίθων: ἐπειδὴ δὲν ἀνήκουσιν εἰς αὐτήν.

4). Ἡ Νομισματογραφία δὲν εἶναι μόνον καθ' ὑπερβολὴν ἀξιόλογος εἰς τὰ διάφορα συστήματα τῶν πόλεων, ἀλλὰ κρίνεται καὶ ὠφελιμοτάτη εἰς τοὺς περιηγητάς· πλὴν αὐτὴ δὲν εἶναι ποτὲ δυνατόν νὰ παραδωθῆ ἀκριβέστατα διὰ μόνων τῶν βιβλίων: ἐπειδὴ αὐτὰ κοινῶς προσδιορίζουσι μόνον τὸ ὄνομα καὶ τὸν λόγον τῶν νομισμάτων, χωρὶς νὰ περιγράψ

φωσι καὶ τὴν μορφήν αὐτῶν. Ἄλλ' ἡ τοιαύτη περιγραφή δὲν εἶναι ἱκανὴ νὰ παραστήσῃ τόσον σαφῶς τὰ νομίσματα, ὥστε νὰ διακρίνωνται εὐκόλως, ὅταν θεωρηθῶσι· λοιπὸν δὲν εἶναι περιττὸν εἶναι συζητηθῆ διὰ τὰ σχολεῖα μία ἀποθήκη τῶν χρηστικῶν νομισμάτων παντός τόπου, διὰ νὰ συνθεῖσωσιν οἱ μαθηταὶ νὰ τὰ γνωρίζωσι μὲ τὴν ὄρασιν. Δὲν πρέπει ὅμως νὰ ἐμπεριέχωνται εἰς αὐτὴν καὶ τὰ νομίσματα ὅλων τῶν μικρῶν Γερμανικῶν καὶ Ἰταλικῶν Πολιτειῶν· ἐπειδὴ τότε χωρὶς ἀνάγκης γίνονται πολλοτάτα, καὶ τὸ ἔργον δυσκατόρθωτον. Ἐὰν δὲ ἐμπεριρισθῶσιν εἰς τὴν τοιαύτην ἀποθήκην μόνον τὰ νομίσματα τῶν μεγάλων Εὐρωπαϊκῶν Πολιτειῶν, καὶ ὅσα εἰς τὴν Γεωγραφίαν ἀναφέρονται, καὶ ἐξαιρεθῶσι ἐκ τοῦ ἐναντίου τὰ ἀγάλογα κατὰ τὸ μίγμα τὸ μέγεθος καὶ τὴν τιμὴν, καὶ διαφέροντα ἀπ' ἀλλήλων μόνον διὰ τῶν εἰκόνων καὶ τῶν ἐπιγραφῶν, τότε τοῦτο τὸ πρόβλημα, εἰάν ὄχι διὰ μιᾶς, πλὴν κατ' ὀλίγον θέλει ἐκτελεσθῆ βέβαια ταχύτερον καὶ εὐκολώτερον.

ς). Ο ἰκύριος Προφῆσορ Ἐμπελινκ ὠμολόγησεν, ἐν ᾧ ἔκρινε τὸ περὶ τῆς παρούσης ὕλης πρῶτον μου συγγραμμάτιον, ὅτι διὰ τὴν ἔρμηνείαν τῆς Γεωγραφίας ἦτον ἔτι ἀρμοδία καὶ μία συνάθροισις χαλκογραφικῶν Πινάκων, μὴ προσδιορίσας ἀκριβέστερον, τί πρέπει νὰ περιέχη αὕτη ἡ συνάθροισις. Δὲν δύναται λοιπὸν νὰ μὲ κατηγορήσῃ τις, ὅτι πληθύνω ὑπὲρ τὸ πρέπον τὰ βοηθητικὰ μέσα χωρὶς ἀνά-

γκης, ἐν ᾧ τὸ ἀπαιτεῖ ἕνας τόσον ἄξιος κριτής. δὲν δύναται νὰ ἀρνηθῆ τις, ὅτι διὰ τῶν προρρή-
θέντων δὲν ἐξηντλήθησαν ἀκόμη ὅλα τὰ μέσα, καὶ
τὰ ὅποια βοηθοῦσι τὸν νοῦν δι' αἰσθητῶν παραστά-
σεων· καὶ ὅτι εἰς τὴν Γεωγραφίαν εὐρίσκονται
ἔτι ἀντικείμενα, τὰ ὅποια χωρὶς εἰκόνας, ἀλλὰ διὰ
μόνης τῆς περιγραφῆς εἶναι ἀδύνατον νὰ γίνωσιν
ικανῶς σαφῆ καὶ εὐληπτα. Εἶναι γνωστὸν, ὅτι διὰ
μόνης τῆς περιγραφῆς, χωρὶς τοῦ σχεδίου, εἶναι ἀδύ-
νατον νὰ παρασταθῆ ποτὲ ὀρθῶς μία οἰκοδομὴ· καθὼς
τὰ διαφόρως κατὰ καιροὺς ἐκδοθέντα σχέδια τοῦ χω-
ρικοῦ οἴκου τοῦ Πληνίου, καὶ τῆς Βιτρουβίου οἰκοδο-
μῆς ἀποδεικνύουσιν *). Ἐὰν λοιπὸν δὲν ἀπατώμαι,
ὅτι ἐνόησα ὀρθῶς τὸ νεῦμα τοῦ κύρ Προφέσορος Ἐμ-
πελινκ, λέγω, ὅτι εἰς μίαν χαλκογραφικὴν συνα-
θροισιν τῆς Γεωγραφίας ἀνήκουσι α) ἰχνογραφικὰ
σχέδια, καὶ προόψεις πόλεων καὶ οἰκοδομῶν,
ὅσων ἡ γνῶσις ἐνδέχεται νὰ ᾖ ἐπωφελής· καμ-
μία ὅμως ἀπὸ τὰς πρωτεύουσας καὶ μεγάλας
Εὐρωπαϊκὰς πόλεις δὲν πρέπει νὰ ἀφεθῆ. Διὰ
νὰ ἐρμηνεύωνται δὲ εὐκολώτερον πρέπει νὰ ἰχνο-
γραφθῶσιν ὅλαι διὰ τοῦ αὐτοῦ μέτρου· ἐκ δὲ τῶν
οἰκοδομῶν νὰ ἐκλεχθῶσι μόνον ἐκεῖναι, αἱ ὅποια

*) Ἐπειδὴ αὗται αἱ Ἀρχιτεκτονικαὶ περιγραφαὶ τῶν δύο
τούτων συγγραφέων δὲν ἐφυλάχθησαν ἕως ἡμᾶς μὲ τὰ
γνήσια σχέδιάτων, ἐφιλοτιμήθησαν πολλοὶ ἐκδοταὶ
νὰ καταγράψωσιν εἰς αὐτὰς σχέδια, πλὴν ἕκαστος ἐξέ-
δωκε τὸ σχέδιόν του διαφορετικόν.

ἢ διὰ τὴν φύσιν αὐτῶν εἶναι ἀξιοσημεῖωτοι, ἢ διακρίνονται τῶν λοιπῶν διὰ τῆς ἐντελεσάτης, καθαρᾶς καὶ εὐγενοῦς Ἀρχιτεκτονικῆς. Ἐπειτα ἄς ἀκολουθῶσιν αἱ συνήθεις οἰκοδομαί, διὰ νὰ ἐξηγηται διὰ τούτου τὸ εἶδος τῆς Ἀρχιτεκτονικῆς τοῦ τόπου, ὅθεν ἀποκτῶνται ὠφέλιμα πορίσματα· β) ἀπεικονισμοὶ τῶν Γενῶν κατὰ τὸ σῶμα, τὰ φορέματά, τὰ ἐπίσημα μέσα τῆς ζωτροφίας, τὰς συνήθεις διατροφῆς καὶ τὰ ιδιαίτερα ἤθη· γ) ἀπεικονισμοὶ τοιούτων μερῶν, τὰ ὅποια δεικνύουσι τὴν ποιότητα τοῦ τόπου, τὰ κεφαλαιώδη αὐτοῦ προϊόντα, καὶ τὰ φυσικὰ αὐτοῦ ἀξιοσημεῖωτα προτερήματα καὶ χάριτας.

Τώρα κρίνεται βέβαια εὐλογον νὰ συνταχθῇ ἐν πρὸς ἐν μὲ μεγάλους κόπους ἴσως καὶ ἔξοδα ἓνα τοιοῦτον ἄθροισμα· πλὴν ἓνας καλὸς ὁδηγὸς ἠδύνατο δι' ἐνὸς ἐπιτηδείου τεχνίτου, νὰ προσφέρῃ εἰς τοὺς ἐραστὰς τῆς Γεωγραφίας, μὲ μετρίαν τιμὴν, εἰς μίαν ὀλιγάριθμον σειρὰν φύλλων, ὅλον τὸ Γεωγραφικὸν ταμεῖον. Αἱ παραστάσεις τῶν μερῶν καὶ τῶν Γενῶν δύνανται νὰ ἐνωθῶσι προσφυέσατά πρὸς ἀλλήλα· ἓνα μόνον φύλλον ἠδύνατο νὰ παρισάνῃ τὴν κατοικίαν καὶ τοὺς κατοίκους μετὰ τῶν διαφόρων ἐνασχολιῶν αὐτῶν, καὶ μίαν ἐπαρχίαν μὲ τὰ ἐνδεικτικὰ σημεῖα αὐτῆς. Αὕτη ἠδόξα εἶναι κυρίως τοῦ ἀειμνήστου Σουλτσέρου (*). Ἡ ἐκτέλεσις τού-

*) Ὅρα τὴν εἰς τὴν Νίτσαν ὁδοιπορικτὴν αὐτοῦ ἐφημερίδα.

του ἂν καὶ εἶναι τόσον ἀνάλογος μὲ τὴν Φύσιν, ὠφέλιμος καὶ εὐληπτος· ἂν καὶ ἀκταπαύτως σχεδιάζονται τόποι μικροί, καὶ πληρώνονται ἀκριβᾶ, πλὴν μέχρι τοῦ νῦν δὲν ἔφάνη ἔτι εἰς κανένα μέρος ἓνα τριούτον ἐντελές ἄθροισμα πρὸς χρήσιν κοινήν. Πόσῃ ὅμως βοήθειαν δύνανται νὰ μᾶς προξενήσωσιν οἱ τοιοῦτοι Πίνακες, πρὸς τὸ νὰ δινηθῶμεν νὰ ἐμβῶμεν μέσα εἰς τὸν τόπον, καὶ νὰ γνωρίσωμεν τὸν ἰδιαίτερον χαρακτῆρα τῶν μερῶν καὶ τῶν Γενῶν, εἶναι εὐπαρατήρητον *).

Ἐγὼ παραβλέπω ἐδῶ παντάπασι τοὺς τεχνολογραφικοὺς Πίνακας: ἐπειδὴ θεωρούμενοι ἀκριβῶς, δὲν ἀνήκουσιν ἐδῶ, ἂν καὶ εἶναι ἀφρευτικοὶ εἰς μίαν συναθροισιν χαλκογραφικῶν Πινάκων ἐν γένει διὰ τοὺς νέους, οἵτινες πρέπει νὰ δεικνύωνται, ὅταν ἀναφέρονται τὰ σπανιώτερα καὶ ἀξιόλογα ἐργόχειρα, τὰ ὅποια ἀπαιτοῦσι μίαν συνοπτικὴν περιγραφὴν, ὅταν γίνεται ἡ παράδοσις τῆς Γεωγραφίας.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω ῥηθειῶν φυσικοῖς-ιστορικῶν χαλκογραφικῶν, ὅσαι παριστάνουσι τὰ κεφαλαιώδη προϊόντα τοῦ τόπου, καὶ ἐκ τούτου ἀποκαθίσταν-

*) Ὅποιος ἐμελέτησε τοῦ Πικάρδου τὸ σύγγραμμα, τὸ ἐπιγραφόμενον Coutumes, αὐτὸς ἐννοεῖ τὴν μεγίστην ὠφέλειαν τῶν τοιούτων χαλκογραφικῶν Πινάκων.

ται ἀξιολογώτεραι διὰ τὴν Γεωγραφίαν, αὐται μόνον ἀρμόζει νὰ ἐνώνωνται ἀμέσως μὲ τὴν περιγραφὴν τοῦ τόπου, καὶ ἐπομένως νὰ ᾔηται ἀπαραίτητοι εἰς τὴν Γεωγραφικὴν διδασκαλίαν, καὶ νὰ δοξάζωνται ὡς ἀναγκαιότατα βοηθητικὰ μέσα αὐτῆς. Ἐὰν δὲ θελήσῃ τις νὰ συνυφάνῃ εἰς τὴν παράδοσιν τοῦ κυρίως τὴν Φυσικὴν Ἱστορίαν, ἢ Τεχνολογίαν, τότε ἤθελε ἀποκατασταθῆ ἡ Γεωγραφία μίᾳ Ἐγκυκλοπαιδείᾳ, ἢ ἓνα χάος ἐπιστημῶν: ἐπειδὴ μὲ τὰ αὐτὰ δίκαια ἐδύνατό τις σχεδὸν νὰ συγκαταμίξῃ μετ' αὐτῆς ὅλας τὰς λοιπὰς ἐπιστήμας, ὥστε νὰ παύσῃ πλέον ἡ διδασκαλία τῆς Γεωγραφίας. Κατὰ τὰς ἐκτεθείσας δόξας μου εἰς τὸ προλαβὸν σχέδιον τῶν ὀρθῶν διδακτικῶν Πινάκων, καὶ βιβλίων τῆς Γεωγραφίας, ἐπιχειρῶ νὰ θεωρήσω τὸ δεύτερον πρόβλημα, τοῦτ' ἔστιν

Ἐὰν τὰ μέχρι τοῦ νῦν ἐκδοθέντα βοηθητικὰ μέσα τῆς Γεωγραφικῆς διδασκαλίας συμφωνοῦσιν, ἢ ὄχι μὲ τὰς αὐτὰς δόξας μου.

Ἐγὼ θέλω ἐξετάσαι τὴν ἔχθεσιν μόνον τῶν Γεωγραφικῶν πονημάτων, ὅσα συνετέθησαν πρὸς διδασκαλίαν τῶν νέων. Ὅθεν ἄς μὴ προσμείνη ὁ ἀναγνώστης πλήρεις κρίσεις· ἀλλὰ μόνον γνώμας τινὰς, αἱ ὁποῖαι δύνανται νὰ τὰ παραβάλωσι μὲ τὰς ῥηθείσας δόξας μου, καὶ νὰ τὰ κρίνωσιν ὀρθῶς, εἰάν ᾔηται ἀνάλογα μὲ τὸν σκοπὸν τῶν συνθετῶν. Ἐδῶ δὲν ἀναφέρω ὅλον τὸν ἀριθμὸν τῶν φανέντων

των σχολασικῶν Πινάκων, καὶ διδακτικῶν βιβλί-
ων τῆς Γεωγραφίας: ἐπειδὴ οὔτε ὅλα μοι εἶναι
γνωστὰ, οὔτε ἔχω τὸν τρόπον νὰ τὰ συνάξω,
καὶ πρὸς τούτοις πολλὰ δὲν εἶναι ἄξια νὰ συγκα-
ταριθμηθῶσιν εἰς ταύτην τὴν σειρὰν· πλὴν ἐλπίζω,
ὅτι κανένα ἀπὸ τὰ ἄριστα καὶ κοινότερα δὲν
ἐπαράβλεψα.

Διαιρῶ εἰς τρεῖς τάξεις ὅλα τὰ μεταχειρι-
ζόμενα διδακτικὰ βιβλία καὶ πίνακας τῆς Γεω-
γραφίας: τοῦτ' ἔσιν εἰς πίνακας χωρὶς βιβλίων,
εἰς πίνακας μὲ βιβλία, καὶ εἰς βιβλία χωρὶς Πινά-
κων. Αὐτὰ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ διαιρεθῶσιν εἰς
περιόδους: ἐπειδὴ οἱ κύριοι συγγραφεῖς αὐτῶν δὲν
ἐξεύρουσι καὶ μόνοι, ἢ τοῦλάχιστον δὲν προσδιο-
ρίζουσι εἰς ποίαν περίοδον ἀνήκουσι κυρίως τὰ
προνήματά των, ἢ κάλλιον νὰ εἶπω, ὑπολαμβάνου-
σιν ἀδιαφόρως εἰς πᾶσαν περίοδον ὅτι εἶναι ἀρ-
μόδια. Ἐν πρώτοις λοιπὸν λέγομεν περὶ τῶν Πι-
νάκων, οἱ ὅποιοι εἶναι χωρὶς βιβλία. Τούτων ὁ
ἀριθμὸς εἶναι ὁ ὀλιγώτατος. Ἴσως ἐπειδὴ αἰσθά-
νθονται, ὅτι οἱ τοιοῦτοι Πίνακες εἶναι καθ' ἑαυτοὺς
ἀτελεῖς, εἰάν δὲν ἦναι πρὸς τούτοις πρόχειρον καὶ ἕνα
διδακτικὸν βιβλίον ὡς βᾶσις καὶ ὁδηγός: διότι πῶς εἶ-
ναι δυνατόν νὰ ἐκτεθῶσι προαφυῶς Γεωγραφικοὶ Πί-
νακες, εἰάν δὲν ἦναι πρὸ ὀφθαλμῶν ἕνα σχέδιον, ἢ μία
ἐκθεσις τῆς ἐρμηνείας αὐτῶν; πλὴν ἴσως οἱ κύριοι αὐ-
τῶν συγγραφεῖς ἐσκέφθησαν ἕνα τι σχέδιον, χωρὶς νὰ
τὸ ἐκδώσωσι, καὶ ὑπέλαβον ὅτι ἡ διδασκαλία πρέπει

νὰ διευθύνεται κατὰ τοὺς Πίνακας. Ἄυτοὶ εἶχον δίκαιον, ἐὰν οἱ Πίνακες ἦσαν ἀνάλογοι μὲ τὸν σκοπὸν τοῦ διδασκάλου· πλὴν καὶ τότε ἐχρειάζετο ὁ διδάσκαλος τοὺλάχιστον ἓνα νεῦμα, διὰ νὰ γνωρίσῃ τὸν σκοπὸν τῆς πραγματείας, καὶ κατὰ τρῦτο νὰ ἐκφράσῃ τὴν σειρὰν τῆς διδασκαλίας του.

Τοὺς συνήθεις Πίνακας τοῦ Χόμαν, καὶ ὅλους τοὺς τοιοῦτους δὲν ἀνέφερον ἐδῶ τελείως, ἐὰν δὲν ἐδίδοντο τόσον συχνᾶ εἰς τὰς χεῖρας τῶν παιδῶν. Μόνη ἡ θεωρία των φανερώνει πόσον ἀπέχουσιν ἀπὸ τὴν σκοπούμενην παιδικὴν διδασκαλίαν. Ἡ χρῆσις αὐτῶν διὰ τὸ μέγεθος εἶναι δύσκολος καὶ ἐπιβλαβὴς εἰς τὴν ὑγίαν τῶν νέων. Αἱ δὲ πολλαὶ ὑποδιαρέσεις τῶν ἐπαρχιῶν, καὶ τὸ μέγαλον πλῆθος τῶν τόπων, οἵτινες καὶ ἀλλέως θεωρούμενοι εἶναι μικροῦ λόγου ἄξιοι, τοὺς παριστάνουσιν ἀχρήστους. Ἄυτοὶ ἐσχεδιάσθησαν διὰ ἄνδρας, καὶ ὄχι παιδας, καὶ εἶναι ἐναντίοι τοῦ σκοποῦ τῶν ἐκδοτῶν, ἐὰν τοὺς ἐξέδωκαν διὰ τοὺς πρωτοπείρους. Πῶς ὅμως, καὶ πότε πρέπει νὰ γίνωνται γνωστοὶ εἰς τὸν μαθητὴν οἱ τοιοῦτοι πίνακες, καὶ πότε πρέπει νὰ τοὺς μεταχειρίζηται, ἐπροσδιορίσθη προλαβόντως εἰς τὴν παροῦσαν πραγματείαν.

Ὁ ἀξιοσέβαστος Χόμαν, ὅς τις εἶναι ἓνας τῶν πρωτίτων βοηθῶν τῆς Γεωγραφικῆς μελέτης εἰς τὴν Γερμανίαν, ἐπειδὴ ἔξευρε καλῶς, ὅτι οἱ κοινοὶ γεωγραφικοὶ αὐτοῦ Πίνακες εἶναι ἀνεπιτήδευτοι πρὸς διδασκαλίαν τῶν νέων, ἐσοχάσθη νὰ ἀναπληρώσῃ ταύτην τὴν

ἔλλειψιν μὲ ἄλλους Πίνακας, καὶ διὰ τοῦτο ἐξετέθη ὁ γνωστὸς μεθοδικὸς Ἀτλας. Ὁ καλὸς ἄνθρωπος δὲν ἐπίστευε εἰς τὸν ἑαυτὸν του καὶ ἐν αὐτῇ ἔκαμε ταύτην τὴν προσθήκην εἰς τὸν Ἀτλαντάτου. „Ἀτλας εὐχρηστος εἰς τοὺς μέλλοντας νὰ ἐξετασθῶσι τὴν Γεωγραφίαν“ φαίνεται ὅτι ἐφαντάζετο, πῶς αὐτὸς ἐπρεπε μόνον νὰ ματαχειρίζηται πρὸς ἐπανάληψιν· ἴσως ἐπειδὴ ἐνόμιζε πολὺ δύσκολον τὸ νὰ κρατῆ τις εἰς τὴν μνήμην του τὰ ὀνόματα τῶν πόλεων καὶ ποταμῶν, χωρὶς νὰ τὰ βλέπη εἰς τοὺς Πίνακας γραμμένα. Εἶχε λοιπὸν δίκαιον νὰ ἐκθίση τοὺς Πίνακας τοῦ κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον: ἐπειδὴ αἱ πολιτεῖαι ἔχουν τὰς ὑποδιαιρέσεις τῶν ἐσημειώθη ἓνα ἄπειρον πλῆθος ποταμῶν καὶ πόλεων εἰς μόνην τὴν Προτογαλλίαν εἶναι, ἐκτὸς τῶν καφαλαιοποτάμων, καὶ ἑνδέκα Παραπόταμα καὶ Θαλασσοπόταμα σημειωμένα, καὶ ἐκτὸς τῆς Πρωτεύουσας πόλεως, ἔτι δεκαεννέα πόλεις· εἰς τὸν ἰδίον πίνακα εἶναι σημειωμένη καὶ ἡ Ἰσπανία, ἣτις δὲν διακρίνεται ἀκριβῶς ἀπὸ τῆς Πορταγαλλίας. Τὰ αὐτὰ φαίνονται καὶ εἰς τοὺς λοιποὺς Πίνακας· αἱ πρωτεύουσαι πόλεις δὲν διακρίνονται παντάπασιν ἀπὸ τῶν λοιπῶν, ὅλα δὲ τὰ ἄλλα ἀξιοσημεῖωτα ἀφέθησαν· ἐκ τοῦ ἐναντίου ἠναγκάσθη ὑπὸ τοῦ πλῆθους τῶν ἐπαρχιῶν, ποταμῶν καὶ πόλεων — ὅπου εἰς τινὰς πίνακας δύναται νὰ ἐμπερδεύσῃ καὶ τὸν ἐμπειρότατον Γεωγράφον — ὄχι μόνον νὰ βάλῃ εἰς τοὺς Πίνακας τὰ ἀρκτικὰ σοιχεῖα τῶν ὀνομάτων, ἀλλὰ νὰ προσ-

θέση· καὶ μίαν ἰδιαιτέραν καταγραφὴν αὐτῶν τῶν
σοικείων μὲ τὰ δηλούμενα ὑπ' αὐτῶν ὀνόματα.
Εἰς ποίαν περιόδον λοιπὸν πρέπει νὰ χρησιμεύσῃ
αὐτὸς ὁ Ἄτλας; φαίνεται σαφῶς, ὅτι καὶ ὁ συγ-
γραφεὺς δὲν ἐσκέφθη καλῶς τὸν σκοπὸν, διὰ τὸν
ὁποῖον ἐκοπίαζεν, ὅθεν καὶ ἠπατίθη.

Οἱ ἐν τῇ Λειψία ἐκδοθέντες Πίνακες τοῦ Σρά-
ϊπέρου, οἵτινες πρότερον ἐφαίνοντο συχνάκις εἰς
τὰ σχολεῖα, δὲν ἔχουν ἄλλο πρότερον τῶν ὀρθῶν
Πινάκων, παρὰ μόνον τὸ ἀρμόδιον σχῆμα. Ἄυ-
τοὶ εἶναι ὁμοίως καταπέφορτισμένοι μὲ ὀνόματα,
ὥστε ἡ ὄρασις δὲν εὐρίσκει κανένα σημεῖον ἀνα-
παύσεως· καὶ αὐτὰ εἶναι ἐπισεσωρευμένα χωρὶς
ἐκλογὴν, καὶ μάλιστα κακῶς κεχαραγμένα, ὥστε καὶ
τὰ σημεῖα καὶ αἱ λέξεις εἶναι δυσανάγνωστα.
Ὁ χρωματισμὸς αὐτῶν εἶναι ἀνάξιος τούτου τοῦ
ὀνόματος: ἐπειδὴ εἶναι χρωματισμένοι μὲ τὸν
χειρότερον τρόπον, ὅπου δύναται νὰ καταμελα-
νώσῃ τις μίαν κόλλαν χαρτίου.

Ὁ οὕτως ὀνομαζόμενος τῆς Περλίνης κλα-
σικὸς Ἄτλας, ὅς τις ἐξετέθη διὰ προσαγῆς, τῆς
ἐν Προυσία Βασιλικῆς Ἀκαδημίας τῶν ἐπιστημῶν, καὶ
συμπληροῦται ἐξ 25 Πινάκων, δὲν διακρίνεται
τελείως ἀπὸ τῶν λοιπῶν εἰς ἄλλο, εἰμὴ μόνον κα-
τὰ τὸ προσφυὲς σχῆμα. Οἱ Πίνακες ὡς ἐπὶ τὸ
πλεῖστον εἶναι κακῶς ἐγκεχαραγμένοι, καὶ μάλιστα
τὰ ὀνόματα τόσο μικρὰ καὶ ἀσαφῆ, ὥστε θέλει

βλάπτεται βέβαια ἡ ὄρασις τοῦ ἀναγνώστου. Καὶ ἐπειδὴ ἔχουν τόσον πλῆθος ὀνομάτων καὶ τόπων, οἷτινες ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον δὲν πρέπει νὰ ἀναφέρωνται εἰς τὴν διδασκαλίαν τῶν νέων, φαίνεται προφανῶς, ὅτι δὲν εἶναι μόνον ἀρμόδιοι πρὸς διδασκαλίαν, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν κατὰ συμβεβηκὸς ἐρευναν τοῦ τυχόντος τόπου, τοῦτ' ἔστι δὲν εἶναι κυρίως σχολαστικοὶ Πίνακες. Ὁμοίως καὶ αὐτοὶ εἶναι οὕτως ὀρθοί: καθὼς καὶ οἱ προῤῥηθέντες. Οἱ περισσότεροὶ εἶναι μόνον συνοπτικὰ ἀντισχεδιάσματα τῶν παλαιότερων Χαρμανικῶν Πινάκων, τοὺς ὁποίους τώρα ἐξέδωκαν μετ' ἄλλο τρόπον ὀρθώτερον. Μοὶ ἐφάνη ἀναγκαῖον νὰ ἐλέγξω ἐδῶ -κατ' ἐξοχὴν τὸ πταῖσμα τῆς πολυωνυμίας, ὅπου εἶναι κοινὸν εἰς τοὺς λοιποὺς Πίνακας: ἐπειδὴ ἴσως διὰ τὰς μεγαλορρήμονας ἐπιγραφὰς, καὶ τὰς μεγαλοπρεπεῖς γραφικὰς σολὰς αὐτῶν νομίζουσιν, ὅτι ἐμπεριέχουσι τίποτε ἀξιολογώτατον.

Πίνακας μετὰ διδακτικῶν βιβλίων ἐξεύρω τοὺς ἐφεξῆς:

Τὸν ἐκδοθέντα τῷ 1764 γυνικὸν ἀπεικονισμὸν τῆς Γῆς διὰ τοὺς πρωτοπείρους, τοῦ γνωστοῦ καλλιερῆτοῦ τῆς Γεωγραφίας κυρίου Προφῆσορος Φράνς, ὅς τις συγκείμενος ἐξ 20 Πινάκων, ἔχει καὶ μίαν συνοπτικὴν ἐρμηνείαν αὐτῶν. Ἡ ἐρμηνεία εἶναι τῷ ὅτι συνοπτικὴ, καθὼς πρέπει εἰς τοὺς ἀρχαίους, πλὴν περιέχει προσέτι καὶ περιττὰ, τὰ ὅ

ποῖα διὰ τὴν πρώτην διδασκαλίαν εἶναι πολλὰ λεπτομερῆ. Ἐκ τοῦ ἐναντίου δὲ οἱ Πίνακες εἶναι ἑλλειπεῖς εἰς πολλὰ, τὰ ὅποια εἶναι δύσκολον νὰ ἀφεθῶσιν εἰς τὴν δευτέραν περίοδον ὥστε εἰς καμμίαν περίοδον δὲν εἶναι χρήσιμοι· ἀποσιωπῶ τὸ ἀκατάλληλον αὐτῶν τετράγωνον σχῆμα. Ἐὰν ὁ Φράνς, κατὰ τὴν ἐπιγραφὴν τοῦ βιβλίου, ἐπέμενε μόνον εἰς τὴν ἐρμηνείαν τῶν Πινάκων, τότε ἤθελε ἐπιτύχη τὸν σκοπὸν του, καὶ οἱ Πίνακες ἐγίνοντο πολὺ ὠφελιμώτεροι: ἐπειδὴ θεωρούμενοι ὀρθῶς, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐσχεδιάσθησαν τῷ ὄντι ἀναλόγως μὲ τὴν διδασκαλίαν τῶν πρωτοπείρων, καὶ ἀποδεικνύουσιν ὅτι ὁ Φράνς ἐγνώριζε τὴν χρείαν, τὴν ὁποίαν οἱ νέοι ἔχουσι κατὰ τοῦτο τὸ μέρος, καὶ τοὺς ἐκαλλιέργησαν ἀρμοδίως. Ἄυτοὶ ἔχουσι μέγεθος προσφυῆς, χαραγὴν ἑυτεχνον, δὲν εἶναι καταπεφορτισμένοι μὲ ποταμούς καὶ πόλεις, πλὴν καὶ οὕτω περιέχουσι τινὰς λεπτομερείας, αἱ ὅποια δὲν ἀνήκουσιν εἰς τὴν πρώτην περίοδον. Ἐκ τῶν ὀρέων περιέχουσι μόνον τὰ ὑψηλότατα· καὶ ἐν γένει δὲν φαίνεται ἄλλο εἰς αὐτοὺς, εἰμὴ πόλεις καὶ ποταμοί, καὶ ἐκ τούτου ὠνομάσθησαν ὑπὸ τοῦ Φράνς ὑδρογραφικοὶ Πίνακες. Πῶς αὐτὸς ὅμως ὑπέλαβεν, ὅτι μὲ τοὺς ὑδρογραφικοὺς Πίνακας ἔμελλε κατ' ἐξοχὴν νὰ ὠφελήσῃ τοὺς νέους, δὲν δύναμαι νὰ ἐννοήσω· εἶναι δυνατόν νὰ τὸ ἀποδώσῃ τις εἰς τὴν δόξαν τοῦ αἰῶνος του, καθὼς καὶ τὴν εἰς τοὺς πίνακάς τῃ ἐπισώρευσιν τῶν Πιθήκων, τῶν Στρουθοκαμήλων, καὶ ἄλλων γραφικῶν **σολῶν.**

Ἄπ' αὐτοὺς ἐλλείπει παντάπασιν ἓνα μέτρον πρὸς σύγκρισιν τῶν μεγεθῶν· τὰ ὀνόματα εἶναι ἔγγραφα, πλὴν καὶ οὕτως ἔμειναν ἔτι πολλοὶ ποταμοὶ ἀνώνυμοι, οἵτινες διὰ τοῦτο ἔπρεπε νὰ μὴ σημειωθῶσι παντελῶς. Δύω τινὰ διακρίνουσιν ἔτι τοὺς Πίνακας τοῦ Φράνς· πρῶτον ὅτι προφέρει ἀμετατρέπτως τὰς ξένας ὀνομασίας, καὶ δεύτερον, ὅτι περιγράφει κατὰ μέρος ἐπὶ τῆς αὐτῆς σελίδος τὰ ἄρθρα τῆς ἐξαγωγῆς τῶν προϊόντων. Καὶ τὰ δύο ἔθελον εἶναι προσφυέστατα, εἰάν ἀνεφέροντο εἰς τὸ βιβλίον. Κατὰ δὲ τὰ ἄλλα θεωρούμενος, ἤγγισε πλησιέστατα εἰς τὸν σκοπὸν τῆς πρώτης περιόδου.

Ἡ ἐν τῇ Περλίνη ἐκδοθεῖσα καταγραφή τῆς Γηίνου ἐπιφανείας μὲ μίαν συνοπτικὴν ἐρμηνείαν, μετεχειρίζετο πρότερον συχνάκις εἰς τὰ σχολεῖα, ἥτις ἴσως καὶ μέχρι τοῦ νῦν εἶναι εἰς χρῆσιν· ὥστε ἡ πρὸ ἕξ χρόνων φανείσα ἐννάτη αὐτῆς ἐκδοσις, ἀποδεικνύει τὴν ἔκτασιν τῆς χρήσεως τούτου τοῦ βιβλίου· πλὴν μόνον ἡ ἐπιγραφή του εἶναι ἐκπληκτικὴ· ἐπειδὴ κατ' αὐτὴν πρέπει οἱ Πίνακες νὰ περιέχωσι τὸ οὐσιωδέστατον τῆς Γεωγραφίας, τῆς Γενεαλογίας, τῆς Χροναλογίας, τῆς Ἱστορίας, τῆς Σημαιογραφίας καὶ τῆς Νομισματικῆς. Ποῖος δύναται νὰ πιστεύῃ, ὅτι καὶ αὐτὸ τὸ οὐσιωδέστατον τῶν πέντε ἐπιστημῶν — ἐπειδὴ ἡ Νομισματικὴ ἐλησμανήθη εἰς τοὺς Πίνακας — δύναται νὰ παραθεθῆ πρὸς τοὺς παῖδας χωρὶς σύγκρισιν, ἐπάνω εἰκοσι Πινάκων τόσο μικρῶν, οἱ ὅποιοι ὅλοι

χωροῦνται μόνον εἰς ἓνα χαλκογραφικὸν Πίνακα, πῶς εἶναι δυνατόν νὰ ἐπισηρίξη τις τὴν προσοχὴν τῶν παιδῶν εἰς ἓνα μόνον ἀντικείμενον, ἐν ᾧ κεῖνται τόσα πρὸ ὀφθαλμῶν. Εἶναι βεβαιότατον, ὅτι τόσον ὀλιγώτερον ἐπιτυχαίνει τις εἰς τὰ ἐπιχειρήματά του, ὅσον ἀποβλέπει εἰς περισσότερα τέλη, πλην καὶ οὕτω φαίνονται αὐτοὶ οἱ Πίνακες μόνον διὰ τοῦτο τὸ ἀσυγχώρητον πταῖσμα, ὅτι ἔλαβον τὴν ὑπόληψιν. Ω, πόσα πολυποίκιλα πράγματα ἐχωρέθησαν εἰς αὐτὴν τὴν μικρὰν ἔκτασιν! πόσον οἰκονομικῶς τὴν μετεχειρίσθησαν! πόσον πλουσία εἶναι! τινὲς νομίζουσιν, ὅτι μὲ τοῦτο τὸ βιβλίον θέλουν ἀγοράσει τὸ ἄνθος ὅλων τῶν ἐπαριθμουμένων ἐπισημῶν καὶ δὲν σοχάζονται, ὅτι αἱ ἱστορικαὶ περίοδοι, καὶ οἱ δύο γενεαλογικοὶ βλαστοὶ εἶναι ἀκόμη πολὺ ἐλλειπεῖς, εἰς τὸ νὰ παρασῆσωσι τὸ οὐσιωδέστατον τῆς Γενεαλογίας, καὶ ὅτι αὐτοὶ ἐκ τοῦ ἐναντίου ἀτονίζουσι τὴν πρὸς τὰ γεωγραφικὰ ἀντικείμενα προσοχὴν, καὶ ὅτι τὸ πλῆθος τῶν ἀντικειμένων δυσχολεῦει τὴν παράσασιν τοῦ τοπικοῦ σχήματος, καλύπτει τὰ γείτονα αὐτοῦ μέρη, τὰ παρασατικά τῆς αὐτοῦ θέσεως, καὶ κατασυγχίζει τὴν κατάληψιν. Πρὸς τούτοις καὶ αὐτοὶ οἱ Πίνακες εἶναι ἀχρεῖοι: ἐπειδὴ ὑπερβαίνουσι πολὺ τὰ ὅρια τῆς πρώτης περιόδου, ἐνασχολούμενοι ὑπὲρ τὸ μέτρον εἰς τὴν λεπτολογίαν· τινὲς δὲ ἐσχεδιάσθησαν καὶ ἐπισφαλῶς, καθὼς καὶ αὐτὴ ἡ τοῦ 1785 νεωτάτη ἔκδοσις μῆτε εἶναι χρωματισμένοι μὲ τὴν κατάλληλον αἰ-

κρίβειαν. Τὸ βιβλίον εἶναι ἓνα παράρτημα τῶν Πινάκων, συνθεμένον κατὰ τὸν ποτὲ ἐπιθυμητὸν τῆς κατηχέσεως τρόπον. Ἡ ἸσORIA δὲν εἶναι σχεδὸν ἄλλο, εἰμὴ ἓνας ὀνοματοπίναξ τῶν διοικητῶν, οἵτινες ἀριθμοῦνται ὁ εἰς μετὰ τὸν ἄλλον εἰς τοὺς παῖδας· ὁμοίως ἐπαριθμοῦνται καὶ εἰς τὸ βιβλίον τοῦ αἰ ἐπαρχίαι καὶ πόλεις. Τὰς περιόδους τῆς ἸσORίας ὁ συγγραφεὺς ὀνομάζει Χρονολογίαν, καὶ ἐγράφησαν ἀπαραλλάκτως εἰς τὸ βιβλίον, καθὼς καὶ εἰς τοὺς Πίνακας. Ἡ Γενεαλογία ἐκ τοῦ ἐναντίου, ἥτις εἶναι μία μάθησις ξηρὰ καὶ περιττὴ διὰ τοὺς παῖδας, ἔχει πολλὰς λεπτολογίας. Τὰς ἐλλειπεῖς περιγραφὰς τῶν ἀταλῶν σημαίων τιμᾶ ὁ συγγραφεὺς μὲ τὸ ὄνομα τῆς Σημαιογραφίας· τὰς δὲ ὀνομασίας τῶν κοινῶν νομισμάτων μὲ τὸ ὄνομα τῆς Νομισματικῆς. Ω" μεγάλη κατάχρησις τοῦ ὀνόματος τῶν ἐπισημῶν!

Εἶναι εἰς πολλοὺς γνωστὸς ὁ νέος παιδικὸς Ἀτλας τοῦ Κλήμεντος, ὅστις συμπληροῦται ἐξ 2 Πινάκων, καὶ ἐξεδόθη ἠυξημένος καὶ ἐπιδιορθωμένος τῷ 1790. Κατὰ τὴν γνώμην τοῦ συγγραφέως — ἥτις ἐλήφθη κυρίως ἀπὸ τοῦ περιφήμου Γάλλου Μπομών — πρέπει οἱ Πίνακες νὰ διαιρῶνται κατὰ τὰ σύνορα μὲ μαχαίρι, καὶ νὰ κολλῶνται εἰς μακαβάν, ἢ φανίδι, καὶ νὰ ἔχωσιν ὀπισθεν γραμμένα τὰ ἀξιοσημείωτα πράγματα τοῦ τόπου, καὶ πάλιν νὰ συναρμόζωνται ὑπὸ τοῦ παιδός· ὥς διὰ τοῦ